

ASILSIZ ERMENİ İDDİALARI VE GERÇEKLER*

Doç. Dr. Sait AŞGIN**

I. Tarihte Türk-Ermeni İlişkileri

A. Selçuklu Dönemi

a. Fetihden Önce

Türklerin Anadolu'yu resmen yurt edinip Selçuklu Devletini kurmalarından önce Anadolu'nun doğusunda bulunan Bizans İmparatorluğuna tâbi iki Ermeni Prensliği, gene Bizans tarafından sona erdirilmişti. Bunlar Vaspuragan ve Anı Prenslikleridir.

Vaspuragan Prensliği Van Gölünün doğusunda bulunuyordu. Buranın prensi Senekharim, 1021 yılında Van'ı Bizans'a terk ederek tebaasının önemli bir bölümü ile birlikte kendilerine tahsis edilen Sivas bölgesine gitmişlerdi. Van'ı işgal eden Bizans da, bu civardaki Ermenileri Orta Anadolu ve Urfa taraflarına göç ettirdi.¹

Anı Prensi ise Bizans-Gürcü savaşında Gürcü kralını tuttuğu için kendisinden intikam alınmasından korkup, Prensliğinin kendi ölümünden sonra Bizans'a kalmasını vasiyet etti. Onun ölümünden sonra yeğenleri buna karşı çıktılarsa da Bizans tarafından bir hile ile imparatorluk merkezine götürülmeleri sağlandı ve 1045 yılında bu prensliğe son verildi.

* Bu Konferans Atatürk Araştırma Merkezi Adına 2003 yılı Bahar Döneminde Çorum, Tosya, Kastamonu, Taşköprü ve İnebolu'da verilmiştir.

** Atatürk Araştırma Merkezi Haberleşme Üyesi, Karaman Vali Yardımcısı.

1 M. Halil Yananç, *Türkiye Tarihi, Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s.36.

Görüldüğü üzere bölgenin Türkler tarafından resmen fethedilmesinden önce Ermeni Prensliklerine Bizans İmparatorluğunca son verilmiş ve buradaki Ermeniler de özellikle Orta Anadolu'ya tehcir edilmişti.² Bizans'ın toprak aristokratları elinde ezilen ve inançları hatta milliyetleri üzerinde baskı uygulanan Ermeniler, bu konularda büyük hoşgörüyeye sahip olan Türklere adeta kucak açmışlar, hatta Anadolu'nun fethinde Türklere yardım etmişlerdir.

b. Fetihden Sonra

Selçuklular, Anadolu'da devlet düzenini kurduklarında bir "yeniden yağma gibi hareketlere girişen Ermeniler üzerine sık sık Selçuklu kuvvetleri sevk edilmiş ve hemen her defasında bağlılıklarını bildirip barış isteğinde bulunmuşlar³ barışın sağlanmasıyla da Ermeniler, eski yerlerinde oturmaya devam etmişlerdir.

Moğol istilâsı sırasında da Ermenilerin, Selçuklu Türkleri aleyhinde faaliyetleri vardır. Selçuklulara bağlı Çukurova Ermeni Krallığı, Selçukluların 1243'te yenilgiye uğradığı savaşta yükümlü olduğu yardımı göndermediği gibi, kendilerine sığınan Sultanın kız kardeşini ve annesini Moğollara teslim ettiler. Bunun üzerine Selçuklular, Çukurova'ya bir sefer düzenleyeceklerdir.⁴ Moğollara bağlılığı kabul eden Çukurova Ermeni Krallığının başındaki I.Hetum, dilenci kılığına girerek, Hülagu'nun ağabeyi Mengü Han'a yaklaşmış ve ona bağlılıklarını bildirerek yaranmaya çalışmıştır.⁵ Ermeniler, İlhanlıları Memluklara karşı kışkırtıcı ve destekleyici bir tavır sergiledikleri bilinmektedir.⁶

Selçuklu Devletinin yıkılış sürecinde Anadolu'da ortaya çıkan Türk Beyliklerinden özellikle Karaman Beliği hem Moğollarla kıyasıya mücadele etmiş, hem de Ermenilere karşı Memlukların tarafında yer almıştır. Moğolların önünden kaçıp bölgeye yerleşen Türkmenler de gerek Memlukların Ermeniler üzerine düzenledikleri seferlere katılarak, gerekse To-

2 Azmi Süslü vd., *Türk Tarihinde Ermeniler (Temel Kitap)*, Ankara 1995, s. 79.

3 Ermenilerin Selçuklu döneminde giriştikleri saldırı, yağmalama vb. hareketler ile bunların üzerine kuvvet gönderilmesi ile sağlanan barışlara ilişkin gelişmelerin kısa bir özeti için bkz. A. Süslü vd., a.g.e., s.82 vd.

4 O. Turan, a.g.e., s.451 vd.

5 Ebu'l-Ferec, *Tarih II*, (Nşr. R. Doğrul), Ankara 1950, s.545.

6 Bu konuda bkz.

roslar ve Sivas taraflarına yaylaya çıkışlarında sürekli Ermenilerle çatışmışlardır.⁷

XIV. yüzyılda Çukurova ve Uzunyayla yöresi Ramazanlı Türkmenleri tarafından iskan edilmeye başlandı. Memlukların Halep Valisi de Adana ve Tarsus'u fethetmişti. Ermenilerin yardım isteklerine karşılık Papa onları Katolik olmaya ve Bizans ise Ortodoks olmaya çağırıyordu. Bir kısım Ermeniler bu çağrılara uydu, ancak bu kez de kendi aralarında anlaşmazlıklar ve mücadeleler başladı. Sonunda 1375'te Türkmen Beyi Ebu Bekir Bey, Çukurova'da Ermeni egemenliğini sona erdirdi. Bölge, Ramazanoğulları Beyliği döneminde tamamıyla Türkleşti. Burada yaşayan Ermeniler de Türk kültürünü benimsediler.⁸

B. Osmanlı İdaresinde Ermeniler

Osmanlı Devletinin Anadolu topraklarında genişlemesi ile beraber Çukurova bölgesini de ele geçirmeleri sonucu, bu bölgede yaşayan Ermeniler de bu devletin idaresine girdiler. Ermenilerin Osmanlı Devletinin idaresinde, ne Bizans ve hatta ne de Ermeni Prensliği dönemlerinde yaşamadıkları bir adalet ve hürriyete kavuştuklarına ilişkin tarihi işaretler vardır. Bu yöndeki kanıtlardan birisi de yöredeki şehir ve kasabaların Ermeni nüfusundaki doğal olmayan artıştır. Nitekim Arapgir, Çermik, Ergani, Harput, Urfa ve Siverek'teki Ermeni nüfusu 1518'de yaklaşık 5.500 iken 1523'te 9.000'i aşmış ve %66 artmıştır.⁹ Bu durum, Osmanlı yönetiminin sağladığı adalet ve hürriyet ortamı nedeniyle Ermenilerin buralara göçmesinden kaynaklanmıştır.¹⁰ Ancak, gene de bölgenin tartışmasız çoğunluğu Türk nüfustur.

Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde, Ermenilerin bir sorun olarak karşımıza çıkmadıklarını görüyoruz. Osmanlı Devleti içerisinde, diğer azınlıklar gibi rahat bir ortam bulan Ermeniler, askerlikten de muaf tutularak ticaret ve sanatla uğraşmışlar, zengin bir sınıf oluşturmuşlardı. Ermeni-Türk ilişkileri karşılıklı güvene dayanmakta, Ermeniler genellikle

7 A. Süslü vd., *a.g.e.*, s.83 vd.

8 A. Süslü vd., *a.g.e.*, s.84.

9 Hesaplama için bkz. A. Süslü vd., *Türk Tarihinde Ermeniler*, Ankara 1995, s.88.

10 Bununla birlikte bölgedeki nüfusun ağırlıklı bölümünü Türkler oluşturmaktaydı. Bu konuda bkz. Yusuf Halacoğlu, "Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın ilk yarısında Sis Sancağı", *Tarih Dergisi*, S. 32, s.819-892.

Türkçe konuşmakta, kiliselerindeki ayinlerini Türkçe yapmakta ve Türklerle eşit haklara sahip bulunmalarından dolayı Batıda “Hristiyan Türkler” olarak bilinmekte idiler.¹¹ Ancak, Devletin yıkılış sürecine girmesiyle birlikte, topraklarının hemen her bölgesinde çıkan huzursuzluklarla beraber, Ermeni konusu da ciddi boyutlar kazanmıştır.

II. Ermeni Sorununun Ortaya Çıkartılmasında Avrupa

Devletlerinin Tutumu: Şark Meselesi

Osmanlı Devletinde merkezi otoritenin sarsılmasıyla beraber, “Düvel-i Muazzama” da denilen büyük Avrupa devletleri, Osmanlı topraklarını paylaşmak için bir dizi faaliyette bulunmuşlardır. Tarihi süreç içerisinde Osmanlı Hristiyanları için önce *imtiyaz*, sonra da *özerklik* ve *bağımsızlık* isteme politikası izlenmiş; 1789 Fransız İhtilâli ile yayılan milliyetçilik fikirleri, Osmanlının yıkılması için, Hristiyan tebaaya telkin edilmiştir. Nitekim 1804’te ilk milliyetçi ayaklanma Sırp tarafından başlatılmış; Rumların 1821 Mora ayaklanması da İngiltere, Fransa ve Rusya’nın müdahaleleri sonucu, 1829 Edirne Anlaşmasının bağlatıldığı Yunan bağımsızlığı ile sonuçlanmıştır.

Osmanlı Devletinin parçalanması Avrupa Devletlerinin izledikleri politika tarihinde “*Şark Meselesi*” olarak bilinir. Bu terimin ilk kez, 1815’te Avrupa haritasını yeni bir düzene sokmak için toplanan Viyana Kongresinde dile getirildiğini görüyoruz.¹² Bu kongrede Rus delegeler, Osmanlı Devleti’ndeki Hristiyan unsurların durumunun yeniden gözden geçirilmesini istemişler ve buna da “*Şark Meselesi*” adını vermişlerdi.¹³ Kongrede bu görüş reddedilmiş, ancak *Şark Meselesi* terimi Avrupalılar arasında benimsenmiş ve zamanla daha geniş anlamlar yüklenerek kullanılmıştır.¹⁴

11 Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ankara 2000, s.218.

12 Bkz. F. Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Ankara 1997, s.97 vd; C. Üçok, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Ankara 1980, s. 45 vd.

13 Bkz. B. Kodaman, “Şark Meselesi ve Tarihi Gelişimi” *Tarihi Gelişimi İçinde Türkiye’nin Sorunları Sempozyumu, Dün-Bugün-Yarın, (8-9 Mart 1990)*, Ankara 1992, s. 59-63 ;İ. Kayabalı, C. Arslanoğlu, a.g.e., s.278 vd.

14 Bu konuda geniş bilgi için bkz. B. Kodaman, “Avrupa Emperyalizminin Osmanlı İmparatorluğuna Giriş Vasıtaları (1838-1914)”, *Millî Kültür II/1* (Haziran 1980), s. 23-34.

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar olan devrede "şark meselesi" terimi, görünüşte Avrupalılar tarafından Osmanlı Devleti içerisindeki Hristiyan uyrukluların savunulması; esasta ise, Osmanlı topraklarının Avrupa'nın büyük devletleri arasında paylaşılması anlamındadır.¹⁵ Haliyle Osmanlı Devleti, Avrupalıların bahanelerini ortadan kaldırabilmek için onların istekleri doğrultusunda pek çok ıslahatlar¹⁶ ve bu arada da Kanun-ı Esasi'yi kabul etmek dahil bir çok yeni düzenleme yapmış ise de Avrupalı büyük devletleri tatmin etmek mümkün olmamıştır.

Nitekim Avrupa Devletleri, 31 Mart 1877'de Londra'da imzaladıkları bir protokol ile, "Osmanlı Devleti'ndeki Hristiyanların durumuyla, -Avrupa barışının selameti bakımından- uğraşmaya devam edeceklerini" bildirdiler.¹⁷ Osmanlı Devleti, Londra Protokolünü kendi içişlerine karışma kabul ederek reddetti. Bunun üzerine de 24 Nisan 1877'de Rusya savaş ilan etti.

Rusya'nın galibiyeti ile sonuçlanan savaş¹⁸ sonrasında imzalanan anlaşma, Balkanlarda Sırbistan, Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlığını; Bosna ve Hersek'in Hristiyan bir valinin yönetiminde özerkliğini; doğuda ise Batum, Kars, Ardahan ve Doğubeyazıt'ın Rusların olmasını, ayrıca, sözde Ermeni çoğunluğunun bulunduğu Doğu Anadolu'da ıslahat yapılmasını¹⁹ ve buralardaki Hristiyanların, Kürt ve Çerkezlerle karşı korunmasını²⁰ öngörüyordu.

Ermenilerle ilgili hükümle Rusya, bir Ermeni Devleti'ne giden yolu açarak, Kars'tan İskenderun'a uzanan hatla Akdeniz'e çıkmayı planlıyor-

15 C. Ergül, a.g.e., s.25 vd. ; S. İlhan, "Türkiye Jeopolitiği ve Jeopolitik Gelişmeler" *Tarihi Gelişimi İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu, Dün-Bugün-Yarın, (8-9 Mart 1990)*, Ankara 1992, s.11.

16 Bkz. P. Imbert, *Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri, Türkiye'nin Meseleleri*, İstanbul 1981, s. 158-173.; Ayrıca bu ıslahatların genel bir değerlendirmesi için bkz. E. Kuran, *Türk Çağdaşlaşması*, (nşr. M. Erdoğan) Ankara 1997; İ. Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul 1983.; N. Berker, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Ankara 1973; Ş. Mardin, *Türk Modernleşmesi, Makaleler IV*, İstanbul 1991 ; W. R. Polk - R. L. Chambers, *Ortadoğu'da Modernleşme*, (nşr. İnsan Yayınları) (Baskı yeri ve yılı yok).

17 Bu protokol için bkz. E.Z. Karal, *Osmanlı Tarihi VIII*, Ankara 1988, s.39.

18 Tarihimizde Rumi 1293 yılından mülhem olmak üzere "93 Harbi" de denilen bu savaş hakkında bkz. E.Z. Karal, a.g.e., s.14-80.

19 Bkz. F. Armaoğlu, a.g.e., Ankara 1997, s. 516-531; A. Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu, Son Üç Yüzyıl, Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, İstanbul 1994, s. 172. vd.

20 E. Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi VIII*, Ankara 1962, s.66.

du. Bu planı uzun süredir yapan Ruslar, Ermenilerle de uzun zamandır ilgileniyorlardı.

Ancak, Rusya'nın genişlemesinden rahatsızlık duyan Avrupa devletlerinin araya girmesiyle bu anlaşma hükümleri tam anlamıyla yürürlüğe giremedi. İngiltere donanmasını harekete geçirdi. Osmanlı Devleti ile yaptığı bir anlaşmayla Kıbrıs'a yerleşti (4 Haziran 1878) Araya giren Bismark, ülkesinde bir konferansa ev sahipliği yaparak hem muhtemel bir savaşı önlemek hem de Almanya'nın menfaatlerini korumak istiyordu. Nitekim Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Avusturya, Almanya, İtalya ve Rusya'nın da katıldığı Berlin Kongresi 13 Temmuz 1878'de imzalanan bir anlaşmayla son buldu. Bu anlaşma, artık Rusya'nın yanı sıra, diğer devletlerin de parçalamaya çalıştıkları Osmanlı'dan, kendi paylarını alma anlaşmasıydı. Bu kongreye Ermenilerden de bir delege grubu çağrıldı ve Batılı devletlerin kendi politik hesapları doğrultusunda pay sahibi yapıldılar. Aşağıda bu devletlerin, Ermeniler üzerinden yaptıkları hesapları açıklayacağız.

A. Rusların Ermeni Politikası

Rusların Ermenileri kullanma politikası XVIII. Yüzyıl başlarında I. Petro'ya kadar iner. I. Petro, İran'la yaptığı savaşlarda Ermeniler'den yararlanmış ve Ermeniler'den bir kısmını kendi topraklarına yerleşmeye davet etmiş ve onları göç ettirmiştir.²¹

Rus Çarlığı Ermeniler konusunda sistematik çalışma yapabilmek için 1816'da Ermeni Şark Dilleri Enstitüsü'nü kurdu. 1826-1828 İran savaşını kazandığında da imzaladığı anlaşma gereği, Revan ve Nahcivan Hanlıklarını birleştirerek Ermeni Vilayeti'nin oluşmasını, ardından İran'dan da Ermenilerin buraya göçünü sağladı.²²

1828 Osmanlı-Rus Savaşında da önemli sayıda Ermeni'nin Rus ordusuna gönüllü yazıldığını, bir kısmının da Erzurum'un düşman işgaline girmesinde yardımcı olduklarını, savaş sonrasında Rusya'nın isteği doğrultusunda ve Osmanlı Devleti'nin rızası dışında, daha önce oluşturulan Ermenistan Vilayeti'ne Anadolu topraklarından Ermeni göçü yaşandığını biliyoruz.²³

21 Kemal Beydilli, "1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler", *Belgeler*, nu.17 (1988), s.368.

22 K. Beydilli, *a.g.m.*, s.366.

23 K. Beydilli, *a.g.m.*, s.3385 vd.

Rusya'nın bunu yaparken hesapladığı iki ana husus, demografik yapıyı değiştirerek bu bölgede Türkleri çoğunluk olmaktan çıkarmak ve kendi güdümünde bir Ermeni varlığı oluşturmaktır. Nitekim 1828 ve 1854 yıllarında Doğu Anadolu'ya giren Ruslar, Kafkaslar'dan sürdükleri veya öldürdükleri iki milyondan fazla Türk'ün yerine yerleştirerek, bölgedeki nüfus dengesini değiştirmek için, beraberlerinde yüz bin kadar Ermeni'yi de götürdüler, oralandaki Türk topraklarına yerleştirildiler. Öyle ki, bugün Ermenistan'ın başkenti bulunan Erivan'ın 1828'den önce nüfusunun %80'i Türk idi ve eski Türk Revan Hanlığı'nın devamı durumundaydı.²⁴

B. İngilizlerin Ermeni Politikası

4 Haziran 1878'de imzalanan anlaşmaya göre Osmanlı Devleti Ermeniler için, İngiltere ile kararlaştıracağı ıslahatı yapacaktı.²⁵ Aslında İngiltere Ermenileri değil, kendi çıkarlarını korumak için harekete geçmişti. Çünkü, Hem Hindistan yolu, hem de Trabzon-Erzurum-Doğu Beyazıt üzerinden İran'a giden yol, İngiltere için önemliydi. Çünkü, 1840'tan sonra Manchester'a yerleşen Ermeni tüccarlar, İngiltere'de üretilen pamuklu kumaşları İran ve Türkistan'a, bu yolu kullanarak pazarlıyorlardı. 1870'ten sonra İngiltere'de pamuklu stokları artınca, kriz ihtimali belirdi. İngilizler, satışlarını artırmak için, Anadolu'da Ermeni tüccarlarına sermaye yardımında bile bulunmuşlardı,²⁶ İngilizlerin Ermenileri Van ve civarını işgale özendiren politikalarını Atatürk 1 Aralık 1920'de şöyle değerlendirmektedir: "Ermeniler Van ve Bitlis'i ele geçirince, Irak'taki İngilizlerle birleşeceklerinden dolayı bütün Yakındoğu'da İngilizlerin yeri çok sağlamlık kazanacaktır".

İngilizlerin Ermeni politikasında güttükleri siyasetin başka nedenleri de bulunmaktadır. Alman kaynaklarına göre İngiltere, Mısır'ı ele geçirme planları yaparken, Balkanlar'da ve Küçük Asya'da huzursuzluklar çıkartarak diğer ülkelerin dikkatlerini buralara çekmek istiyordu. Avrupa kamu-

²⁴ D. Yalçın vd., a.g.e., s.219.

²⁵ Cevdet Küçük, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı 1878-1897*, İstanbul 1986, s.8-12.

²⁶ A. Süslü vd., a.g.e., s.91.

oyunu en iyi etkileyecek durumda olan da, Hristiyan inanca sahip bir halkın Müslümanlara karşı ayaklanması olacaktı.²⁷ Zaten Balkanlarda Rum, Sırp ve Bulgar ayaklanmaları sonuca ulaşmıştı.

Böylece sıra Anadolu Hristiyanlarına gelmiş oluyordu. Bunun için de Ermeniler seçildi ve Avrupalı Devletlerin çıkarları doğrultusunda Şark Meselesi içinde bir Ermeni konusu da sokulmuş ve bu konu ilk kez uluslar arası anlaşmaların içerisinde yer almış oluyordu.²⁸

C. Almanların Konuya Yaklaşımı

Stratejik ve psikolojik nedenlerin yanısıra ekonomik faaliyetlerinin ön plana çıkmaya başladığı Doğu Sorunu, Osmanlı Devleti'nin Almanlarla yakınlaşp²⁹ 1900 yılında Bağdat Demiryolunun yapımı³⁰ için anlaşmasıyla siyasal açıdan daha değişik boyutlar kazandı.³¹ Bir yandan Araplar Türklere karşı kışkırtılıp,³² Devletin Türk ve Müslüman unsurları arasındaki birlik parçalanmak istenirken, öte yandan Doğu Anadolu'da Ermeniler sürekli tahrik edilmeye başlandı.³³ Ayrıca Kürtler de kışkırtılmaktay-

27 Ramazan Çalık, *Alman Kaynaklarına Göre II. Abdülhamid Döneminde Ermeni Olayları*, Ankara 2000, s.54.

28 A. Stislü vd., *Türk Tarihinde Ermeniler*, s.89.

29 Dönemin Osmanlı-Alman münasebetleri için bkz. İ. Ortaylı, *İkinci Abdülhamid Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Ankara 1981, s.28-49; L. Rothmann, *Berlin-Bağdat, Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi*, (nşr. R. Zarakolu), İstanbul 1962, s.23-44.

30 Bağdat demiryolu meselesi için bkz. M. Özyüksel, *Osmanlı Alman İlişkilerinin Gelişim Sürecinde Anadolu ve Bağdat Demiryolları*, İstanbul 1988.

31 Almanya'nın Doğu politikası karşısında İngiltere, Fransa ve Rusya'nın takındıkları tavır ve Almanya ile Türkiye'ye karşı ortak mücadeleleri için bkz. Hans Rohde, *Asya İçin Mücadele Şark Meselesi I. Kitap*, (Çev. Binb. Nihat), İstanbul 1932, s.25-75.

32 Bu kışkırtmalara örnek olmak üzere bkz. T.E. Lawrence, *Bilgelğin Yedi Direği, Bir Casusun Anıları*, İstanbul 1991; P. Mansfield, *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası*, (nşr. N. Ülken), İstanbul 1975, s.16-46.

33 Bkz. C. Küçük, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı 1878-1897*, İstanbul 1986; E. Kuran, "Ermeni Meselesinin Milletlerarası Boyutu (1877-1891)", *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu İle İlişkileri Sempozyumu (Erzurum 8-12 Ekim 1984)*, Ankara 1985, s.19-27 ; K. Gürün, "Dünya Devletleri Politikalarında Ermeni Meselesi", *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu İle İlişkileri Sempozyumu (Erzurum 8-12 Ekim 1984)*, Ankara 1985, s.281-284.;H. Pehlivanlı, *Mayevski'nin Doğu Anadolu Raporu*, s.49-56, 74vd.

dı.³⁴ Böylece Osmanlı Devleti parçalanırken Doğu Anadolu da “**Balkanlaştırılmış**” olacaktı.³⁵

Almanlar, Ermeni konusunda İngiltere’nin politikasından rahatsız olmuş ve Osmanlı Devleti’ni desteklemiştir. Ancak bu desteğin en masum nedeni Almanların ekonomik çıkar hesapları olmuştur.

Ancak bir süre sonra Ermeniler konusunda batı dünyasında yapılan olumsuz propagandadan etkilendiklerini görüyoruz. Nitekim Alman İmparatoru II. Wilhelm’e, annesinin “Bütün Hristiyan ülkelerinin görevi, bu katliamda akan Hristiyan kanının intikamını Türkiye’den almak olmalıdır” dediği, İmparator’un da bir rapor üzerine “Bu artık fazla oluyor. Zira onlar da Hristiyan” biçiminde bir tepki gösterdiği bilinmektedir.³⁶

I. Dünya Savaşından sonra, Alman resmi tavrının da Türkiye aleyhine döndüğünü görüyoruz. Çünkü Batı basınında Ermeni tehcirini Alman Genelkurmayının tavsiye edip yönettiği yolunda haberler çıkmış; sözde Ermeni soykırımında Almanların da rolü olduğu yazılmıştı. Almanlar, bu psikoloji içerisinde savunmaya geçtiler ve hoş görünmek için Ermeni yanlısı politika izlemeye başladılar. Türk düşmanı ve bir Ermeni’yle evli Papaz Lepsius’a “Almanya ve Ermenistan 1914-1918” adlı, bilimsel olmayan taraflı bir kitap yazdırdılar. Bu kitap, ne yazık ki Almanya’da temel kitap olarak kabul edilmektedir.

Almanların değişen bu yanlı tavrına diğer bir örnek, Talat Paşa’nın bir Ermeni’nin saldırısıyla şehit edilmesinden sonra yaşananlardır. Mahkemeye, olayları bilen ve Türkiye’de yaşamış olan subaylar önce tanık olarak çağrılmış, sonra çağrılmayıp, olayları ancak duyanların tanıklığına başvurulmuştur. Bu duruma Türkiye’de görev yapan subaylar bile itiraz etmiş,

34 Bkz. A. Çay, **Her Yönüyle KÜRT DOSYASI**, İstanbul 1994, s. 1-6; M.S. Lazarev, **Emperyalizm Ve Kürt Sorunu(1917-1923)** (nşr. M. Demir), s.22-32.

35 Y. Kalafat, **Şark Meselesi ışıığında Şeyh Sait Olayı, Karakteri, Dönemindeki İç ve Dış Olaylar**, Ankara, 1992, s. 3; Ayrıca “Balkanlaştırma veya Balkanizasyon” tabiri için bkz. W. M. Slone, **Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar**, İstanbul 1987, s.45 vd.; O. Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, Ankara 1969, s.4, nr: 7; Ali Emiri Efendi, **Osmanlı Vilâyet-i Şarkıyyesi**, (nşr.A. Yuvalı-A. Halaçoğlu) Kayseri 1992, s.13 vd.

36 R. Çalık, a.g.e., s.64.

ama katil serbest bırakılmıştır.³⁷ (1970'lerde ABD'de iki diplomatımızı öldüren, Geroge YANIKYAN da sağlık nedenleriyle serbest kalacaktır!)

D. Fransızların Politikası

Ermenilerle Fransızların ataları olan Franklar, Haçlı seferlerinden beri tanışıyorlardı. Ermeniler, Haçlı Seferlerine kılavuzluk ve lojistik desteği vermişlerdi. Bu seferler sırasında çok sayıda Frank asilzadesi ve şövalyeler, zengin Ermenilerin kızlarıyla evlenmişlerdir.³⁸ Aslında Ermenilerin, Frankları yanlarında alıkoymak için kızlarını onlarla evlendirme politikası izlediklerini görüyoruz.³⁹ Ayrıca Ermeniler Haçlı Seferleri sırasında onlara klavuzluk etmişler, at, yiyecek, konaklama vb. lojistik destek vermişler Türk kalelerinin ve kuvvetlerinin durumu hakkında bilgi vermişler, onlarla birlikte Türklere karşı savaşmışlardır. Hatta Klikeya Baronu II. Revone, Papa III. Innocentus'a mektup yazarak katolikliğe geçtiğini bildirmiş, "Beni Türklere kurtarın, bunlar şeytanın soyu, yeni bir haçlı seferi yollayın" diye ısrar ederek 4. Haçlı Seferinin yapılmasında pay sahibi olmuştur.⁴⁰

Fransızlar, Kilikya diye adlandırdıkları Çukurova bölgesini, Suriye'ye dahil görmekte ve burada ciddi ekonomik çıkarları bulunmakta idi. Çünkü, kendi dokuma sanayisi için gereken pamuk hammaddesini, özellikle Amerikan iç savaşı sırasında, sulu pamuk üretimi yapılan bereketli Çukurova topraklarından temin etmiş, hatta 1864'te Çukurova'da pamuk işleme fabrikası kurmuştur. Bölgenin diğer zenginlikleri de Fransa için vazgeçilebilecek şeyler değildi. Bunu çok erken fark eden Fransızlar, Çukurova bölgesinin genel tarihini ve coğrafyasını araştırmışlar ve 1604'te de yayınlamışlardır.⁴¹

Fransızlar, 1850'lerde Ermenilerin dil, kültür ve tarihleri ile ilgili araştırmalar yaptırıp, Kilikya Ermenistanı imajını oluşturmaya çalışmıştır.

37 R. Çalık, a.g.e., s.71 vd.

38 Yusuf Ziya Bildirici, Adana'da Ermeniler'in Yaptığı Katliamlar ve Fransız-Ermeni İlişkileri, Ankara 1999, s.90.

39 Bkz. Mehlika A. Kaşgarlı, "Haçlı Seferleri ve Ermeniler", Türk -Ermeni İlişkileri, s.32.

40 M. Kaşgarlı, a.g.m., s.35. Bilindiği gibi bu 4. Haçlı Seferi, zamanın Bizans Başkenti Konstantinopolis'in (İstanbul) işgali ve Latin İmparatorluğunun ilanı ile sonuçlanmıştır.

41 Geniş bilgi için bkz. R. Chesney, Rivers Euphrates and Tigris, London 1850.

Fransız seyyahları, gerekli bilgileri toplamışlar; 17. yüzyıl başlarında Paris'te açılan Doğu Diller Okulundan bu yolda istifade etmişlerdir. Fransız misyonierleri de Erivan, Erzurum ve Bitlis'te, hem Ermenileri Katolikleştirmek hem de Osmanlı Devletine karşı kışkırtmak için faaliyette bulunmuşlardır.⁴²

Fransa Parlamentosunda Ermenilerin görüşme konusu olması da yeni değildir. 3 Kasım 1869'da, Ermenilerin bağımsızlığı konusu görüşülmüş, ancak, Başbakan Hanotaux, Ermenilerin bağımsızlığını kurulabileceği bir merkeze ve çoğunluğa sahip bulunmadıklarını bildirmiştir.⁴³

Kısaca ifade edebiliriz ki Fransızlar'ın Ermenilere ilgisi ve onlara ilişkin stratejileri oldukça eskidir. Bu ilginin başlıca nedeni de bölgenin pamuğu ve madenleridir.⁴⁴ Bu evlenmeler de, belli ölçüde duygusal yakınlığa neden olmuştur.

III. Ermeni İsyanları ve "Sevk ve İskân Kanunu"

Yukarıda kısaca verildiği üzere Ermeniler, Emperyalist ülkelerin emelleri doğrultusunda kışkırtılmışlar; Osmanlı Devleti içerisindeki durumlarının iyileştirilmesi bahanesi ile örgütlenerek önce özerkliği, sonra da bağımsızlığı amaçlayan bir sürece sokulmuşlardı. Ruslar, bölgede kurulacak bir Ermeni Devleti vasıtasıyla Akdeniz'e inmeyi; İngilizler bunu önlemek için Ermenilerin kendi himayeleri altında kalmasını planlıyorlardı. Fransızlar da kendi çıkarları doğrultusunda ayrı maksatlarla Ermenilerle "ilgili" idiler. Böylece Ermeni sorunu "Ermenilerin sorunu" değil, başta "İngiltere, Rusya ve Fransa'nın kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirdikleri bir sorun" halini almıştır.⁴⁵ Ermeni isyanlarının da arkasında Rusya ve İngiltere'nin desteklediği HINÇAK ve TAŞNAKSUTYUN komiteleri bulunuyordu.

42 Bu konuda bkz. Dündar Aydın, "Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkmasında Fransa'nın Rolü", *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu İle İlişkileri Sempozyumu*, Ankara 1985, s.285-299.

43 Bkz. Esat Uras, *Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul 1987, s.145.

44 Bkz. Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası*, İstanbul 1970, s.215.

45 Bkz. Hamza Eroğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, İstanbul 1982, s.217.

gılarla ve hukuksal kurallar çerçevesinde gerçekleşmiştir. O günkü teknoloji ve savaş ortamında elbette bazı güçlükler çıkması kaçınılmazdır.

Ancak, Devletin 7-8 bakanlığı sırf bu işle meşgul olmuş; Müslümanlardan başka Ermeni, Rum ve Yahudiler ile yabancı misyon temsilcilerinden oluşan komisyonlar kurarak kimlerin tehcire tabi tutulacağını, nerelele gönderileceğini, yolda ne gibi zorluklarla karşılaşacağını ve nasıl muhafaza edileceğini, hatta zarar görenlerin tazmininin nasıl olacağını bu komisyonlar eliyle kararlaştırıp uygulamıştır.

Yol boyunca çoğu zaman askerlerin iâşe ve ilaçlarından yararlandıkları da bilinmektedir.⁵⁴ Hatta ülkede ciddi sağlık problemlerinin yaşandığı bir dönemde, tehcire tabi gruplara birer doktor verilmesi yoluna bile gidilmiştir. Şimdi, soykırım yapılmış olsa, bunca insancıl önlem alınır mıydı? Eğer Ermeniler yok edilecek idiyse, bulundukları yerde bunu yapma şansı varken göç ettirme yoluna gidilir miydi? Elbette gidilmezdi.

Ulusal Bağımsızlık Savaşı sonrası Lozan Barış görüşmelerinde Ermeniler, üç yüz bin Ermeninin öldürüldüğünü iddia etmişlerdir. Buraya giden Ermeni heyeti içerisinde Nradungiyan Gabriel Efendi, Osmanlı Devleti'nde Nafia (Bayındırlık) ve Hariciye (Dışişleri) Nazırlıkları (Bakanlık) yapmış, bir ara da Bahriye (Denizcilik) Nazırlığına da vekalet etmiş biridir. Devletin bu kadar üst makamlarına çıkartılmış olan birisi, Heyetle beraber Lozan'da toprak ve tazminat talep edebilmişlerdir. Ermeniler burada, üç yüz bin zayıyatımız oldu derken, daha sonra yalanlarını iyice abartarak bir milyon, beş milyon Ermeni katledildi gibi iddialar ortaya atmışlardır.

Halbuki Avrupalılar bile o devirde Osmanlı ülkesinde yaşayan Ermenilerin tamamının 1.300.000 olduğunu söylüyorlar. Burada kendi iddia ettikleri üç yüz bin zayıyat da 24 Nisanı anma olaylarında bir milyona, sonra bir buçuk milyona çıkartılmıştır. Bazı kaynaklarda beş milyona kadar yazanlar bile çıkmaktadır. Ancak bizzat Batılıların kaynaklarına göre 1914 yılında Osmanlı Devleti içerisinde 1.161.169 gregoryan ve 67.838 katolik

54 A. Süslü, a.g.m., s.273.

olmak üzere toplam 1.229.007 Ermeni bulunuyordu.⁵⁵ 1897 sayımında bu rakam 1.042.374 idi ve 1897-1903 yılları arasında Osmanlı İstatistik Umum İdaresi Müdürü Mıgırdıç Sınabyan isimli bir Ermeni idi.⁵⁶ Demek ki iddia edilen rakamların asılsız olduğu buradan bellidir.

Kaymakam Mehmet Kemal Bey Olayı

Tarihe "Ermeni Tehciri" olarak geçen ve yukarıda nedenleri ve uygulama aşamaları anlatılan bu yer değiştirme ve yerleştirme kararı uygulanırken, savaş ortamı, ailesi katledilenlerin zaman zaman önlenemeyen öfkeli ferdi davranışları, hastalık, doğa koşulları ve en önemlisi de Ermenilerin isyan halinin devamı gibi nedenlerle bazı kayıpların olması önlenememiştir. Ancak, bütün tarihi belge ve kayıtların açıkça ortaya koyduğu üzere, Ermenilerin katledilmesi asla söz konusu olmadığı gibi, baştan beri süregelen olaylarda ihanete uğrayıp öldürülen Türklerin sayısı, öldürüldüğü iddia edilen abartılı Ermeni sayıları ile bile kıyaslanamayacak kadar fazladır. Ayrıca tehcir kararı ile berber göç ettirilenlerin zarara uğramaması için alınacak önlemler de belirlenmiş, bu yolda uygulayıcılara emirler gönderilmiştir. Nitekim, göç sırasında askerlerin kendi ilaç ve yiyeceklerini, bu gruplarla paylaştığı ve azami özenin gösterildiği belgelerle sabittir.

Göç ettirme uygulaması sırasında bütün emir ve önlemlere karşın, kişisel kin ve acısı nedeniyle bile olsa yanlış uygulama yapan görevliler olmuşsa, tam bir hukuk devleti anlayışı içerisinde bu kimseleri Devlet yargılamış ve gerekli cezaları da vermiştir.

Ermeni Tehciri uygulaması sırasında Boğazlıyan Kaymakamı ve Yozgat Mutasarrıf Vekilliğinde bulunan ve yönetimindeki Ermenilerin sevkini gerçekleştiren Mehmet Kemal Bey de, uygulamada ihmali bulunduğu iddia edilen bir kısım görevlileri mahkemeye sevk etmişti. Ne var ki gelişen yeni koşullarda bir süre sonra kendisi de aynı suçlama ile yargılanmak durumunda kaldı. Kaymakam Kemal Beyle ilgili süreç oldukça ilginç, ilginç

⁵⁵ Stanford J. Shaw, "The Ottoman Census System And Population 1831-1914" *International Journal of Middle East Studies* 9, (1978), s.337.

⁵⁶ Komisyon, *Osmanlı Devletinde Azınlıklar ve Arşivlerle Ermeni Meselesi, Minorities In The Ottoman State And Armenian Question According To Archives*, (Politika Haber Dergisi Eki, Basım yeri ve yılı yok), s.48

olmanın ötesinde ibret vericidir. Bu bakımdan, Kemal Bey'in idamı ile sonuçlanan yargılanması sürecini ele almakta yarar vardır,

I. Dünya Savaşından yenik çıkan Osmanlı Devletini İtilaf Devletleri, Ermeni tehciri konusunda adeta "hesaba çekmek" istemişlerdir. O günkü hükümetlerinin, özellikle de Damat Ferit Paşa Hükûmetinin basiretsiz uygulamalarından birisi de itilâf devletlerine yaranma, onların hoşgörüsünü sağlama gayretleri içerisinde; savaş dönemi idarecilerini yargılamak için Divan-ı Harb-i Örfileri kurmalarıdır.

Divan-ı Harb-i Örfilerinden biri de İstanbul'da kurulmuştu. Bu mahkemenin İttihat ve Terakki ileri gelenlerini yargılamak, Milli Mücadele önderleri hakkında idam kararları almak gibi "icraatları" da bulunmaktadır. Aynı mahkeme "Ermeni tehcirinde kusuru olduğu gerekçesi" ile Boğazlıyan Kaymakamı Mehmet Kemal Bey ve arkadaşlarını da yargılamıştır. Ancak bu yargılama, dönemin koşulları içerisinde uygulanması gereken prosedürü çok aşmış, yapılan işlemler, mahkemenin adeta bir "Ermeni intikam mahkemesi" gibi algılanmasına neden olmuştur. İtilaf Devletlerinin baskısı altında oluşan "suçlu arama psikolojisi" ile yapılan yargılama ve verilen idam kararı, kamuoyu vicdanında, yöneticiler arasında, İtilaf Devletleri ve Ermeniler arasında değişik yankılar bulmuş, tarihimize ise "**kurban verme siyaseti**"nin⁵⁷ bir örneği olarak geçmiştir.

Ancak, hem Ermeniler tarafından mağdur edilmek hem de işgalci devletlerin etkisiyle yüksek yöneticilerinin cezalandırılması gibi bir durumu Türk Milleti asla kabullenmedi. Basın, kamuoyu, halk ve Ankara'da toplanan TBMM olayı şiddetle protesto etti.

Kaymakam Kemal Bey'in yargılanması ve idamına Türklerin gösterdiği tepki özellikle defin sırasında zirveye ulaşmıştır. İtilaf Devletleri ise, idama gösterilen tepkiyi Osmanlı Devleti'ne karşı sert politikalar uygulamak için bir bahane olarak kullanmışlardır. Bunun en somut örneklerinden birisi İzmir'in işgalidir. Öte taraftan bu tepki, İzmir'in işgali ile İstanbul başta olmak üzere bütün yurttan ortaya çıkan protesto gösterilerinin de kay-

57 "Kurban siyaseti" deyimini, o dönemde yayınlanan **Memleket Gazetesinde** çıkan bir makalesinde İsmail Hami (Danışmend) Bey tarafından kullanılmıştır. Bkz. İsmail Hami (Danışmend), **Memleket Gazetesi**, 9 Nisan 1919.

nağını oluşturmıştır. Böylece bu olay, Milli Mücadele ruhunun pekişmesinde etkili olmuştur. Nitekim TBMM'de 14 Ekim 1922 tarihinde kabul edilen bir yasayla Mehmet Kemal Bey "*Milli Şehit*" ilan edilecek, eşine ve çocuklarına maaş bağlanacaktır.⁵⁸

Kurtuluş Savaşı sırasında Ermenilerin mütecaviz hareketlerden geri kalmadıklarını görüyoruz. Milli güçler bunlarla da uğraşmak durumunda olmuştur. Nitekim Mustafa Kemal (Atatürk), Türk milletinin karşı karşıya bırakılmak istendiği oyunu 6 Temmuz 1919'da şöyle özetlemektedir: "Devlet ve milletimizin parçalanması ve Ermeni ve Yunan esaretine düşülmesi söz konusudur. Altı yüz elli sene efendilik eden bir milletin köle mevkisine düşmesi kolay bir hadise değildir." Gene 21 Eylül 1919'da "Ermenilere hiçbir kötü kastımız yoktur. Bilakis onların her türlü tabiiyet haklarına tamamen riayetkarız. Bunun aksi olarak yayınlar, düzmecedan ve İngilizlerin aldatmacasından ibarettir." demektedir. Atatürk 29 Ocak 1920'de "Maraş'ta, Fransız ve Ermeniler tarafından Müslümanların katliamı, insanlığı dehşete düşürecek şekilde devam ettiğini" bildirmiş; 8 Şubat 1920'de de "On yedi günden beri Maraş'ta cereyan eden feci ve kanlı vakalara nihayet verilmesi hakkında, medeniyet ve insanlık aleminin duyup öğrenmesi için yükseltile feryat ve acının yankılanacak bir yer bulmadığı, hala bu vahşetin devamıyla sabit oluyor" diyerek Türklere karşı girişilen katliamlara sessiz kalınmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.

Atatürk, ülkenin dörtbir yanından gelen Ermenilerin Türklere yaptıkları zulümleri de büyük üzüntülerle anlatmaktadır. Örneğin "10/11 Şubat 1920'de "Adana'da heyecan ve asabiyet ziyadeleşmiştir. Ermeniler, kilise ve mekteplerde sık sık toplanmaktadırlar. İnekler ve Bahçe Ermenileri, Güller ve Zencirli İslam köylerini yağmalamış ve ahalisini pek vahşiyane katliam etmişlerdir" diyor. 14 Şubat 1920'de "Medeniyet maskesine gizlenen Fransızlar ve onların öncüsü olan Ermeniler, Urfa ve havalisinde İslam ahali hakkında zalimane katliamlara başlamışlardır" diyor.

⁵⁸ Bkz. Mücellidoğlu Ali Çankaya, *Yeni mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C.III., Ankara 1969, s.804.

“Tarihte emsali görülmemiş olan bu vahşetin faili Ermeniler olup, Müslümanlar ancak namus ve hayatlarını muhafaza kaydıyla mukavemet ve müdafaada bulunmuşlardır” diye konunun özünü ortaya koyan Atatürk “Şu halde Ermenilerin intikam fikri ve tecavüzleri neticesi meydana gelmiş bazı vakalar var ise, bunların mesuliyeti milletimize değil bizzat Ermeni milletine ve onun tahrikçilerine ait olmak lazım gelir” sözleriyle de asıl suçluları işaret etmektedir. Atatürk “Bir uydurma Ermeni kırım meselesi ve tüm dünyayı aldatmak için yaratılan bu kin ve hırs ürünü propagandaların niteliği hakkında uygarlık ve insanlık dünyasının bir kere daha aydınlatılması ve bu suretle haksızlığa uğramış Türk ulusunun iğrenç ve alçakça bir suçlamadan arındırılması” gerektiğini 7 Mart 1920’de ifade etmiştir. Bunun için de açık deliller ve şahitler ortaya koymuştur. Örneğin 13 Mart tarihli Times gazetesinde yer alan bir habere atıfla Lord Curzon’un Avam Kamarasında irad ettiği nutukta Ermenilere dair “Bana öyle geliyor ki siz Ermenileri sekiz yaşında pek temiz ve masum bir kız gibi zannediyorsunuz. Bunda pek yanılıyorsunuz. Zira Ermeniler bilhassa son hareketi vahşiyaneleri ile ne derecelere kadar hunhar bir millet olduklarını bizzat kendileri ispat eylemişlerdir” dediğini hatırlatmaktadır. “Türkler tarafından Ermeniler aleyhinde katliam, uydurulmuş rivayetler ve daha önce yayılmış bir takım yalan ve iftiralarından ibarettir. Bunların kat’iyyen doğru olmadığına emniyet edebilirsiniz. Bu hakikatin belgelendirilmesi için taraf-sız heyetlerin memleketimizde kemal-i serbesti ile icra-yı tahkikat eylemelerini memnuniyetle kabul ederiz. Bu meseleye dair Ermenistan’daki Yakın Doğu Amerika yardım heyetleri tarafından verilen en son raporların okunmasını tavsiye eyeriz” sözleriyle de Atatürk isteyen yabancıları konuyu yerinde incelemek üzere ülkeye çağırmış ve Bizzat batılı heyetlerin Ermenilerin yaptıkları vahşet hakkında verdikleri raporları da delil göstermiştir. “Sivas’ta benle görüşmüş olan, bilahare bu bölgeleri ziyaret eden ve buralarda Ermeni çetelerinin davranışları hususunda mufassal müşahadelere bulunarak daha sonra kendisine bu konuda anlatmış olduğum şeylerin doğru olduğunu bana yazmış bulunan Amerikan Generali Harbord Amerikan Umumi efkarının kendisinden faydalı bilgi temin edebileceği bir şahidimizdir.” diyerek kişi adları da vermektedir.

“Bize karşı yapılmış olan iftiraların aksine, tehcir edilmiş olanlar hayattadır ve bunlardan ekserisi şayet İtilaf Devletleri bizi tekrar harp etmeye zorlamasa idi evlerine dönmüş olurlardı.” Sözleriyle gayet mantıklı bir delili de ortaya koyan Atatürk, “İngiltere’nin sulh zamanında ve harp sahasından uzak olarak İrlanda’ya reva gördüğü muameleye hemen hemen kayıtsız bir şekilde bakan dünya efkârı, Ermeni ahalinin tehciri hususunda almaya mecbur kaldığımız karar için bize karşı haklı bir ithamda bulunamaz” sözleriyle de Avrupalı Devletlere kendi yaptıklarını yanlış icraatları da diplomatik bir dille hatırlatmaktadır. (26 Şubat 1921)

Bilindiği üzere Aslen Karamanlı olan ve milli mücadelede Atatürk’ün yanında yer alan Kâzım Karabekir Paşa’nın ahtıraları da Ermenilerin Türklere yaptıkları zulümle doludur. Bu zulümler o kadar çoktur ki ayrı bir konferans konusu yapmak gerekir. Bir kısmını örnekleme açısından aşağıda ele alacağız. Ancak milli mücadelenin nasıl emperyalistlerin mağası durumundaki Yunanlılarla yaşanmış bir batı cephesi varsa gene aynı konumdaki Ermenilerle de doğu cephesi yaşanmıştır. Girişilen mücadele sonucu Ermenilerle Kars Anlaşması yapılmış ve Atatürk’ün ifadesiyle “Ermeni sorunu denilen ve Ermeni milletin gerçek olmayan isteklerinden çok, dünya kapitalistlerinin ekonomik yararlarına göre çözülmek istenilen sorun, Kars antlaşması ile, en doğru şekilde çözüme ulaştırılmış” oluyordu.

Ermenilerin Yaptığı Katliamlar

A. Halka Yaptıkları Katliamlar

Osmanlı Devleti içerisinde, büyük hak ve imtiyazlar içerisinde yaşayan Ermeniler, yukarıda anlatılan süreç içerisinde Devletin güçsüz dönemlerinde Müslüman halka ciddi saldırılarda bulunmuşlar ve katliamlara girişmişlerdir. Örneğin I. Dünya Savaşı sırasında Rus, İngiliz ve Fransız desteğindeki Ermenilerin yaptığı katliamlar ve soy kırımında bir milyondan fazla Türkün hayatını kaybettiği tarih kayıtlarında mevcuttur.⁵⁹ Diğer bir ifa-

⁵⁹ D. Yalçın vd., a.g.e., s.221.

de ile Türklerin kaybı, Ermenilerin kaybı ile kıyaslanamayacak oranda fazladır. Dahaşı, Ermenilerin kaybı yol koşulları, hastalık, eşkıya ve yakınları katledilen insanların intikam saldırıları gibi nedenlerle olurken ve Devlet bunların önlenmesi için alınabilecek bütün önlemleri almışken, Türklerin kaybı, tarihe geçen inanılmaz vahşetler, katliamlar sonucu gerçekleşmiştir.

Örnek vermek gerekirse, Van soykırımından kurtulanların anlattıklarını içeren ve Van Belediye Başkanı ve Alay Komutanının imzasını taşıyan, İçişleri Bakanlığına gönderilmiş bir belgede, Rus kuvvetleri ile birleşen insan kasabı Ermenilerin girdikleri yerleri cesetten geçilmez halde bıraktıkları, kıymetli şeyleri yağmaladıkları, İslamiyet'e hakaret ederek cami ve medreseleri yağmaladıkları, Müslümanları katletmekten büyük zevk aldıkları, ahalinin burunlarını, kulaklarını, bacaklarını, kafalarını kesip karınlarını yarıdıkları, çocukları diri diri ateşe attıkları, bazılarının derilerini tulum çıkardıkları, kesik kafaları süngülere taktıkları, bazılarını kütük üzerinde doğradıkları, bir kısmını Mermid Çayına döktükleri, insanları kuyulara doldurdukları, kadın ve çocukları tandır damlarına doldurup yaktıkları, kadınlara anlatılamayacak tecavüzlerde bulundukları, direnenleri vahşi biçimde katlettikleri... belirtilmiştir.⁶⁰

B. Osmanlı Devlet Adamlarına Suikastler

Lozan Konferansında umduklarını bulamayan Ermeniler, bu kez de eski Osmanlı yöneticilerine karşı bir dizi suikasta girişmişlerdir. Aslında Ermeni siyasi cinayetleri Padişah II. Abdulhamit'i bombalama girişimleri ile başlar. Sonra Osmanlı Bankası olayı vardır. Nihayet Lozan konferansında azınlıklar başlığı altında ele alınan ermeni konusundan eli boş dönmeleri sonucu, Osmanlı Döneminde yüksek yöneticilik yapmış bazı kimselere karşı suikastlara girişmişler ve bu cinayetlerde Talat, Cemal, Sait Paşalarla, Bahattin Şakir ve Cemal Azmi Beyler şehit olmuşlardır. Bilindiği gibi bu insanlar o günün bakan, başbakan düzeyinde üst yöneticilik yapmış Osmanlı devlet adamları idi.

⁶⁰ Osmanlı Devletinde Azınlıklar ve ..., s.56.

C. Ermenilerin Birbirlerine Yaptıkları Suikastler

Komitacı Ermeniler sadece Türkleri katliama tâbi tutmakla kalmamış, aynı zamanda durumlarından şüphelendikleri ve Türklerin tarafını tuttuğunu düşündükleri Ermenilere de çeşitli zulümler yapmışlardır.

1890 Temmuzundaki Kumkapı gösterisinden sonra Hınçak Komitesi, durumlarından şüphelendiği, hükûmet taraftarı kabul ettiği Ermenilere suikastlar uygulamaya başlamıştır.

Avukat Haçık, 15 yaşında Armenak adında bir Ermeni tarafından öldürülmüştür.

Gedikpaşa Kilisesi vaizi Dacad Vartabet, parçalanmıştır.

Ruhani Meclis'e üye seçilen Mampre Vartabet, hükûmete ajanlık ettiği için suikasta uğramış ve yaralanmıştır.

Patrik Aşıkyan'ın komitenin planlarını hükûmete haber vermiş olmasından şüphe edilmiş, bu sebeple, komite tarafından kur'a ile görevlendirilen Diyarbakırlı Agop adında bir Ermeni genci tarafından 28 Mart 1894 günü kendisine patrikhane kilisesinde bir suikast yapılmıştır. Suikastçının kullandığı Karadağ tabancası bozuk olduğu için ateş almamış, genç Ermeni tutuklanmıştır.

10 Mayıs 1894'te Hınçak Komitesi; Aşıkyan'ın arkadaşı kabul ettikleri Simon Maksut'a, Galata'da Havyar Hanı önünde iki komiteci vasıtasıyla suikast yaptırmışlardır.

Bu suikastlar hakkında Fransız elçisi Mösyö Cambon, 27 Mart 1894 tarihinde Fransa Dışişleri Bakanlığı'na şu bilgiyi vermiştir:

"Cambon'dan Casimir Perier'ye

Beyoğlu: 27 Mart 1894

Geçen Pazar günü Patrik Aşıkyan, ayinden sonra patrikhaneye dönmek üzere Kumkapı Kilisesi'ni terk ederken on sekiz yarlarında bir Ermeni genci, tabancası ile nişan alarak üstüne birkaç defa ateş etmiştir. Silah bozuk olduğundan, patriğe hiçbir kurşun isabet etmemiştir. Patrik bayılmış ve evinde tedavi görmüştür. Genç Ermeni karakola götürülmüş ve cinayetin sebebi konusunda sorguya çekilince Aşıkyan'ın Ermenilerin düşmanı olduğunu, sık sık hükûmete ihbarlar yaptığını ve Ermenilerin de milleti bu

adamdan kurtarmak için and içtiklerini söylemiştir. Aynı zamanda kendisinin ve mezhepdaşlarının padişaha bağlı olduklarını belirtmiştir.

Cambon”

Mösyö Cambon’un 3 Haziran 1894’te gönderdiği mesajda ise şöyle denilmektedir:

“Cambon’dan Dışişleri Bakanı Hanotaux’ya

Beyoğlu: 3 Haziran 1894

Son günlerde İstanbul’da Ermeni cemaatinden birine suikast yapılmıştır. Bugün tehlikeden kurtulmuş olan bu şahıs, Patrikhane kapı kahyası ya da baş tercümanı, zengin bir banker, Harbiye Bakanlığı müteahhitlerinden Simon Maksud Bey’dir. Patrikhane halk meclisi üyelerinden olan Maksud Bey, çoktan beri mezhepdaşlarınca Türklere satılmış ve millet haini olarak tanınmıştı.

Geçen yıl, Ermenilere Sultan Mecit tarafından verilmiş olan anayasanın kutlanması padişah tarafından yasak edildiği zaman Maksud Bey, bu yasağın kaldırılması hakkında teşebbüste bulunulmasını reddetmiştir. O zamandan beri Ermenilerin tahrikçi ve fesatçılarının şiddetle nefretini çekmişti.

Kendisini öldürmeye teşebbüs eden Van’lı Ermeni hamalları, Kürtlerden, Türk memurlardan Van’da çok sıkıntı çekmiş kimselerdir.

Siyasi bir cinayet karşısında bulunduğumuz şüphesizdir. Katiller, Ermeni komiteleri tarafından yazılmış belge ve mektupları taşıyorlardı. Kendileri Levon adında biri tarafından para verilmek suretiyle bu iş için tutulmuş olduklarını kabul etmişlerdir. Bunlara silah vermek suretiyle komiteler, patriğe yapılan suikasttan sonra Türk dostu olan, milli davaya ihanet etmekle suçladıkları yüksek Ermeni sınıflarına mensup kimselere karşı bu suretle bir uyarıda bulunmak istemişlerdir.

Bu hareketleriyle komiteler, artık illerde değil, merkezi hükümette darbelerini indirmek, faaliyetlerine daha büyük bir alan temin etmek ve padişah üzerinde kuvvetli bir etki yapmak istemişlerdir.

Bu suikasttan, padişah çok heyecanlanmış. İstanbul’da polis tarafından yapılan birçok tutuklama da bunu kanıtlar.

Kumkapı gösterisinden sonra Hınçak komitesinin İstanbul şubesi başkanı Murad (Hamparsum Boyacıyan)'dır. Hınçak temsilcisi olarak da Kafkasya'dan Vart Badrikyan gelmiştir. Badrikyan bir-iki ay sonra tutuklanmış, ancak Rus tebaası olduğu için Rusya elçiliği tarafından alınmıştır. Bunun yerine yine Kafkasya'dan Ardavazt Ohancanyan gönderilmiştir. Suikastlar, bu temsilciler zamanında ortaya çıkmıştır.⁶¹

Ermenilerin Ermenilere zulümleri sadece suikastlardan ibaret değildir. İsyanlar için para teminine çalışan Ermeni komitecileri, çok sayıda Ermeni vatandaşını soymuşlardır. Nitekim mütarekede büyük rol oynamış meşhur Pantikyan'ın asıl adı Rezi Yalkın olan M. Sıfır'a verdiği şu bilgi son derece çarpıcıdır:

“Şu ciheti bilhassa tebarüz ettirmek isterim ki, o sıralarda Anadolu'nun muhtelif mıntıkalarında yapılan isyan hareketlerine mukabele olmak üzere Kürt ve Türklerin yaptıkları baskınlarda, Ermenilerin maruz olduğu maddi zayıat nispeti, Hınçakların İstanbul'da yaptıkları bu soygunculukta ele geçirdikleri servetler yekununun, emin olunuz ki, yüzde birini bile tutmayacak kadar azdı. Komitacılar, İstanbul Ermenilerini o kadar insafsızca soymuşlardı. Birçok zenginleri on paraya muhtaç bir vaziyete sokmuşlardı.

Bu soygunculuğu rakamla göstermek, yeni Ermeni nesline ibretli bir ders vermek için, o zaman gasp edilen para miktarları ile sahiplerinin isimlerinden hatırımda kalanları şu sütunlara sıralamayı faydalı görüyorum:

Hınçak komitesinin Bakırköy, Yedikule ve Samatya taraflarında meşhur fesatçılardan Van'lı papaz Murat Irakliyan'ın reisliği altında soygunculuk yapan bir heyeti, yalnız fakir Ermeni esnaf ve zenaat sahiplerinden yirmi iki bin altın toplamış ve ayrıca halı tüccarı Karnik Sümbülyan'dan altı bin, manifaturacı Nişan Şahpazyan'dan beş bin, zahireci seyyarlardan on üç bin altın almışlardı.

Yenikapı, Kumkapı semtlerindeki soygunculuk da bundan aşağı değildi. Bütün küçük esnaf ve zenaatkarların varı yoğu alınmış, sayılı varlıklı-

61 Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Belge Yayınları, İstanbul 1987, s. 469-471.

ların kasaları adeta boşaltılmıştı. Hatıralarım eğer beni aldatmıyorsa, bu semtlerdeki vurgunun yekunu da otuz bin altını bulmuştu.

Galata ve Beyoğlu'nu haraca bağlayanlar, soygunculuğun en büyük rekorunu kırmıştı. O zamanın sayılı mücevhercilerinden yalnız İstefan adındaki bir Ermeni zengininin otuz bir altın alınmış ve vurgunun bu semt yekunu yüz bin altını bulmuştu. Patrikliği de ele geçiren İzmirliyan, komitenin beş gizli hafiyesi Mıgır'la, papaz Murat Iraklıyan'ı, Halepli Musdiç Keşişyan ve arkadaşları o günün azametli birer varlıkları olmuştu.

O zamanın komitecileri, bu paralardan mühim bir kısmının saray adamlarına verildiğini söylemişlerdi. Fakat, bu sözler tamamıyla yalandır. Çünkü, Murat Iraklıyan, bu soygunculuktan on sene sonra kaçarak olarak Sofya'da bulunduğu sırada, hadiseyi bütün açıklığı ile bizzat babama anlatmış, kendi hissesine düşen otuz bin altının o zaman İzmirliyan tarafından zorla elinden alındığını da yana yakıla söylemeyi unutmamıştır."

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Hasan Oktay, Ermenilerin Ermenilere zulmü konusuyla ilgili son derece çarpıcı bir örnek tespit etmiştir:

"İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra oluşan siyasi atmosfer sonrası Van'da belediye başkanlığı, Van idare meclisi azalarından Bedros Kapamacıyan isminde bir Ermeni'ye 1909 yılı ortalarında teslim edilmiştir. Şehir nüfusu Müslüman çoğunluğa sahip olmasına rağmen hiçbir ayrıma uğramadan Kapamacıyan Efendi herkesin teveccühünü kazanarak aza seçilmiş, dolayısıyla Müslümanların da oyunu almıştı. Zira yapılan seçim neticesinde 10 idare meclisi azasından ikisi Ermenilerden seçilmişti.

Yöneticiliği esnasında halkı memnun eden ve fakat Taşnak ve Hınçak komitelerine karşı daima Devlet-i Osmaniye'den yana tavır koyan Kapamacıyan Efendi, Van'da yaşayan Türk ve Ermeni toplumunun huzur ve refahı için hizmet etmiştir. Belediye reisi Kapamacıyan, halkın huzuru ve şehrin geleceği için canla başla çalışırken Ermeni Patriği, Ermeni meselesini Avrupa devletleri nezdinde canlı tutabilmek için Taşnak komitesiyle işbirliği yaparak Van ve civarında bazı tertip ve provokasyonlara girişmiştir.

Bu tertipler doğrultusunda Van'da nisan 1912 de bir dizi yangınlar çıkmış ve bu yangınlarda bazı Ermenilerin de evleri yanmıştı. Patrik bu yangın ve provokasyonlar meselenin belediye reisi ağızıyla Avrupa elçiliklerine rapor edilmesini yani Müslümanların Ermenilerin mallarını canlarını her an ortadan kaldırmaya hazır olduğunu, bu olayları Müslümanların çıkardığını bildirmesini istemiştir. Belediye reisi Kapamacıyan Efendi ise meselenin böyle olmadığını yangını Ermeni Taşnak komitelerinin çıkardığını anlatan bir rapor göndermiştir.

Yıllardır Van merkezinde büyük bir gayret içerisinde çalışan ihtilalci Ermenilerin işlerini zora sokan Kapamacıyan Efendi'nin yaşaması artık komite için hazmedilemez bir durumdu ve Reis hakkında infaz kararı çıktı. Teorilerini Ermeni-Türk çatışması üzerine kuran ihtilalci çeteler, daha önceleri de Ermeni ileri gelenlerinden Osmanlı devletine destek vererek halkın üzerindeki kendi hakimiyetlerini yok edenlere karşı suikastlar düzenlemişler, böylece korku salarak aleyhlerinde oluşacak muhalefeti de ortadan kaldırmış olacaktı.

Sık sık tehditler alan Van belediye reisi Kapamacıyan Efendi 10 Aralık 1912 günü, isminin üzerine kara haç basıldığından habersiz bir şekilde kalabalık aile efradıyla akşam vakti akrabalarından Marcıdciyan Efendi'nin isim koyma günü kutlamalarına misafir olarak gitmek için evinden dışarı çıkıp kapısında bekleyen kızağa bindi. Bu esnada evin etrafında ter tip alan Taşnakçı bir grup, kalabalığın üzerine yayılım ateş açmağa başladı. Hazırlıksız ve korumasız bir şekilde yakalanan Reis kafasına isabet eden iki adet kurşunla cansız bir şekilde yere yığıldı.

Başkanın evi Bağlar mevkiinde olduğundan en yakın karakol on dakika mesafedeydi. Bunun için jandarma olay mahalline yetişinceye kadar katiller karanlıktan da istifade ederek kaçtılar. Bağlar mevkii büyük bir çoğunlukla Ermenilerin iskan ettiği bağlık bahçelik bir mahalle olup Taşnak komitesinin en güçlü olduğu yerdir. Bu yüzden katillerin kaçıp saklanması oldukça kolay olmuştur.

Olayı görenlerin ifadeleri alınmağa başlandı. Katillerin eşkal ve haklarında bilgiler yavaş yavaş ortaya çıkıyordu. Özellikle Reisin oğlunun ver-

diği ifadeden anlaşıldığına göre Karakin ve arkadaşı bu cinayeti işlemiş olabileceği ortaya çıkıyordu. Böylece katillerin aşağı yukarı belirmesi Müslüman ahali ile Ermeniler arasında çıkması olası bir karışıklık önlenmiş oldu Hızlı bir şekilde operasyonlar yapılarak Karakin yakalanmış ve ismini tespit edemediğimiz arkadaşı ise kaçmayı başarmıştı.

Olayı gerçekleştiren ekibin içerisinde arabasıyla bulunan ve daha önce Van'a silah sokmak suçlarından aranan arabacı Potur, Saraç Osep, kuyumcu Karakin, olaydan sonra Karagündüz köyüne kaçan ve Taşnak komitesinin önde gelen üyesi ve Kapamacıyan efendinin öldürülmesini planlayan Sahaf lakaplı şahıslar da sıkı bir takipten sonra yakalanmışlardır. Olay anından beri kayıp olan katil Karakin'in arkadaşı daha sonra yakalanarak hapishaneye konulmuştur.

Van'da Taşnak komitesi mensuplarının çıkardığı Azadamart gazetesi köşe yazarlarından Viramyan Efendi'yle Ermeni mektepleri müfettişi ve Taşnak komitesinin Van sorumlusu Aram Manukyan Efendi'nin ve bazı ileri gelen Taşnak komitesi üyelerinin bir kısmı Belediye başkanı Kapamacıyan Efendi'nin öldürülmesinin azmettiricisi olarak tutuklanmalarına karar verildi.

Ermeniler tarafından oldukça fazla sevilen Kapamacıyan Efendi'nin katli üzerine hızlı bir şekilde gidilmesi, katillere gerektiği ceza verilemese bile en azından yakalanmaları, ahali arasında memnuniyetle karşılandı. Katillerin Ermeni olması ise Ermeniler içerisinde derin bir üzüntü meydana getirdi. Kapamacıyan'ın icra edilecek cenaze merasimi için gerekli tedbirler alınarak asayişin bozulmamasına özen gösterildi.

Cenaze merasime yabancı misyon şeflerinden İngiliz, Rus, Fransız konsolosları da katıldılar. Bunun yanında merasime askeri erkandan kimse iştirak etmediği gibi cenazede Taşnak komitesinden de hiç kimse bulunmaması manidardır. Taşnak komitesi bu tavrıyla açıktan reisi öldürdüğünü net bir tavırla sevenlerine ve düşmanlarına bir gözdağı vesilesi yapmıştır.

Ermeniler Anadolu'da faaliyetlerini sürdürürken bir taraftan da İstanbul'da kendilerine yüz vermeyen dindaşı Ermenileri katlediyorlardı. Avukat Haçık, Gedikpaşa kilisesi başpapazı Dacad Vartabet, tüccar Karagöz-

yan, kandilci Onnik, Apik Uncuyan, polis memuru Markar, Meclis-i ruhani üyesi Mampre Vartabet, Hacı Dikran Mıgırdıç Tütüncüyan Ermeni çeteciler tarafından katledilen yüzlerce Ermeni'den sadece birkaçıdır⁶²

V. Cumhuriyet Döneminde Ermeni Terörü Kronolojisi

Türk-Ermeni ilişkilerinin kanlı olaylara dönüştüğü 1878 Berlin Antlaşmasından bu güne gelinceye kadar geçen 120 yılı aşkın dönemde Ermeni terörünü dört ana başlıkta inceleyebiliriz.⁶³ Birincisi emperyalist ülkelerin kışkırtmaları ile oluşturulan yapay Ermeni Sorunu çerçevesinde Türklere yapılan Ermeni suikastları, kundaklamalar ve isyan hareketleridir. İkincisi, I. Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı yıllarında cephe gerisinde ihanet ettikleri Türk halkına Ermeni çetelerince yapılan hunhar katliamlardır. Üçüncüsü, Lozan Konferansında umduklarını bulamayan Ermenilerin eski Osmanlı yöneticilerine karşı yürüttükleri cinayetlerdir. Bu cinayetlerde Talat, Cemal, Sait Paşalarla, Bahattin Şakir ve Cemal Azmi Beyler şehit olmuşlardır. Bilindiği gibi bu insanlar, bakan, başbakan düzeyine kadar üst düzeyde yöneticilik yapmış Osmanlı yöneticileri idi. Dördüncüsü 1970'lerin başından itibaren özellikle yurt dışındaki diplomatları hedef alan Ermeni terörüdür. Ermenilerin terör konusunda profesyonelleştikleri ve uluslar arası terör örgütleri ile işbirliği içerisinde çalıştıkları da bilinen bir gerçektir.

Bu çerçevede PKK terör örgütü ile sıkı işbirliği içerisinde bulunmaktadırlar. Bu işbirliği 6 Nisan 1980 yılında Lübnan'ın Sedan kentinde ASALA ile PKK'nın işbirliği anlaşması ile de sabittir. Bu anlaşma sonrası ASALA Türkiye'deki terör eylemlerini PKK'ya bırakmış, kendisi de Karabağ'a kaymıştır.⁶⁴ PKK'nın eylemlerinin 1984'te Eruh ve Şemdinli'de başlatıldığını biliyoruz. Ayrıca PKK'nın üst düzey yöneticileri içerisinde Ermenilerin bulunduğu, bazı militanların da Suriye Ermenilerinden çıktığı

62 Bkz. Altan Deliorman, *Türklere Karşı Ermeni Komiteleri*, İstanbul 1975, s. 31

63 Bkz. Azmi Süslü vd., *Türk Tarihinde Ermeniler (Temel Kitap)*, Ankara 1995, s.302 vd.

64 Bkz. Gazeteciler Cemiyeti, *Terör Örgütü PKK'nın Gerçek Yüzü*, Ankara 1994, s.24.

basında zaman zaman yer alan olaylardır.⁶⁵ Bir başka çarpıcı kanıt, sözde Ermeni soy kırımını yasa tasarısını protesto etmek için 19 Haziran 1998 Cumartesi günü Fransa'da gösteri düzenleyen Türklere saldırı düzenleyip 18 kişiyi yaralayanların, PKK militanı oldukları kesinleşmiş ve basında da yer almıştır.⁶⁶ Ermeni terör örgütleri, dış dünyanın tepkileri üzerine 1980'li yıllarda taktik değiştirerek, PKK terör örgütü ile işbirliğine girmişlerdir. 1984 yılında PKK sahneye itilmiş ve ASALA-Ermeni terörü geri plana çekilmiştir. Nitekim, bölücü terör örgütü PKK, 21-28 Nisan 1980 tarihini "Kızıl Hafta" olarak ilan etmiş ve 24 Nisan tarihini sözde Ermenilerin katledilme günü olarak anarak, toplantılar yapmaya başlamıştır. 8 Nisan 1980 tarihinde Lübnan'ın Sidon kentinde PKK ve ASALA terör örgütleri ortak basın toplantısı düzenlemişler ve toplantı sonucu bir deklarasyon yayınlamışlardır. Ancak bu olayın tepki çekmesi üzerine ilişkilerin illegal alanda gizli olarak sürdürülmesi kararlaştırılmıştır. Bölücü terörist Abdullah Öcalan, Ermeni Yazarlar Birliği tarafından "Büyük Ermenistan hayali fikrine olan katkılarından dolayı" onur üyeliğine seçilmiştir.

1970'lerin başından günümüze kadar Ermeni terörünün doğrudan hedef seçtiği kişiler ve olaylar kronolojik sıralamasına göre şöyledir:

27 Ocak 1973: Ermeni terör zincirinin ilk halkası, ABD'nin Santa Barbara kentinde, bir Amerikan vatandaşı olan Ermeni George Yanikian'ın, iki Türk diplomatını çay içmeye davet ederek öldürmesiyle başladı. Başkonsolos Mehmet Baydar ve Konsolos Bahadır Demir, hiç şüphe duymadan kabul ettikleri davette yaşamlarını yitirirken, Ermeni terörist yaşam boyu hapis cezasına çarptırıldı. Ancak, sağlık nedenleriyle serbest bırakıldı.

22 Ekim 1975: Türkiye'nin Viyana Büyükelçisi Daniş Tunalıgil, üç Ermeni teröristin düzenlediği suikasta şehit oldu. Suikastı ASALA adlı Ermeni terör örgütü üstlendi.

⁶⁵ Anadolu Ajansı'nın 29.06.1998 tarihinde geçtiği habere göre, Muş'un Kızılağaç Belde Belediye Başkanı M. Şirin Yılmaz, Şemdin Sakık'ın yakalanması ile ilgili olarak, hemşehrisi bulunduğu Sakık ile bölücü örgüt başı Abdullah Öcalan'ın Kürt Değil Ermeni asıllı olduğunu ifade etmiştir. Bu yönde başka bir çok yayın da mevcuttur.

⁶⁶ A.A., 23.06.1998 saat 7.00 tarihli haberi.

24 Ekim 1975: Ermeni terörü, Viyana Büyükelçisi Tunalıgil'in ölümünden sonra, yeni hedefini Avrupa'nın başka bir kentinde, Paris'te seçti. Türkiye'nin Paris Büyükelçisi İsmail Erez ve şoförü Talip Yener, yine ASALA'nın üstlendiği bir suikastte şehit oldular.

16 Şubat 1976: Türkiye'nin Beyrut Büyükelçiliği'nde Başkatip olarak görev yapan Oktar Cirit, terörist örgüt ASALA'nın üstlendiği bir suikastte yaşamını yitirdi.

9 Haziran 1977: Türkiye'nin Vatikan Büyükelçisi Taha Carım, Ermeni teröristlerinin saldırısında şehit düştü.

4 Ekim 1977: Ermeni terörünün hedef listesinde sadece Türk diplomatları ve vatandaşları yoktu. ABD'nin Los Angeles kentindeki bir üniversitede, Osmanlı Tarihi dersi veren ve aynı zamanda "Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye'nin Tarihi" adında iki ciltlik eser yayınlamış olan Profesör Stanford Shaw'un evinin önünde bir bomba patladı. Korkutmak amacıyla düzenlendiği sanılan bombalı saldırının sorumluluğunu bu kez "Ermeni 28 Grubu" adındaki terör örgütü üstlendi.

2 Haziran 1978: Türkiye'nin Madrid Büyükelçisi Zeki Kuneralp'ın otomobiline yerleştirilen bombanın patlaması sonucu, araçta bulunan Büyükelçi'nin Eşi Necla Kuneralp ve emekli Büyükelçi Beşir Balcıoğlu yaşamalarını yitirdiler. Otomobildeki patlamada yaralanan İspanyol kuaför Antonio Torres de kaldırıldığı hastanede öldü. Saldırıyı yine Ermeni terör örgütleri üstlendi.

12 Ekim 1979: Türkiye'nin Lahey Büyükelçisi Özdemir Benler'in oğlu Ahmed Benler, Ermeni teröristler tarafından sokak ortasında öldürüldü. Saldırıları kaçtılar.

22 Aralık 1979: Türkiye'nin Paris Büyükelçiliği'nde Turizm Müşaviri olarak görev yapan Yılmaz Çolpan, yine sokak ortasında uğradığı bir saldırıda öldü. Birçok Ermeni terör örgütü saldırıyı üstlenmek için birbiriyle yarıştı.

18 Şubat 1980: İtalya'nın başkenti Roma'da düzenlenen iki bombalı saldırıda, Lufthansa, El-Al ve Swissair havayolları şirketlerinin büroları hasar gördü. Saldırının sorumluluğunu Ermeni terör örgütü ASALA üst-

lendi. Asala, saldırıları üç gerekçeye bağladı: “İsviçre’nin Ermenilere karşı baskıcı politikaları, Almanya’nın (Türk Faşizmi’ni desteklemesi ve Musevilerin siyonist olması”

10 Mart 1980: İtalya’da, THY’nin ve Türk Turizm Ofisi’nin Roma bürolarına yapılan bombalı saldırıda iki İtalyan ölürken, 14 kişi de yaralandı. Saldırığı, Ermenistan Gizli Ordusu İçin Yeni Ermeni Direnişi adlı örgüt üstlendi.

31 Temmuz 1980: Türkiye’nin Atina Büyükelçiliği’nde görev yapan İdari Ataşe Galip Özmen ve ailesi, Ermeni teröristlerin silahlı saldırısına uğradı. Büyükelçi ve kızı Neslihan Özmen ölürken, eşi ve oğlu da ağır yaralandı. Saldırının sorumluluğunu Ermeni terör örgütü ASALA üstlendi.

17 Aralık 1980: Türkiye’nin Sidney Büyükelçiliği’nde görev yapan Başkonsolos Şarık Arıyak ve güvenlik görevlisi Engin Sever, iki Ermeni terörist tarafından öldürüldü. Saldırığı bir Ermeni örgütü üstlendi.

4 Mart 1981: İki terörist Paris’te görev yapmakta olan Türk diplomatları Reşat Morali, Tecelli Arı ve İlkey Karakoç’a ateş açtılar. Morali ve Karakoç bir kafeye kaçmaya çalışmalarına rağmen, kafe sahibinin izin vermemesi nedeniyle başarılı olamadı. Karakoç saldırıdan kurtulurken, Morali ve Arı hayatlarını kaybettiler. Saldırığı, Ermeni terör örgütü ASALA’ya bağlı bir grup üstlendi.

9 Haziran 1981: Türkiye’nin Cenevre Büyükelçiliği’nde sekreterlik yapan M.Savaş Yergüz, ASALA militanı Madiaros Jamgotchian tarafından öldürüldü.

24 Eylül 1981: Dört Ermeni terörist, Türkiye’nin Paris Konsoloslugu’nu basarak, 56 kişiyi rehin aldılar. Yaraladıkları güvenlik görevlisi Cemel Özen yaşamını yitirdi.

28 Ocak 1982: Türkiye’nin Los Angeles Başkonsolosu Kemal Arıkan, işe giderken, biri 19 yaşında olan iki Ermeni terörist tarafından öldürüldü. Küçük yaştaki terörist yakalanarak ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı.

4 Mayıs 1982: Türkiye’nin Boston Fahri Başkonsolosu Orhan Gündüz, Ermeni teröristlerin fahri konsolosluk görevini bırakması yönündeki tehditlerine uymadığı için öldürüldü.

7 Haziran 1982: Türkiye'nin Lizbon Büyükelçiliği'nde görev yapan İdari Ataşe Erkut Akbay ve eşi Nadide Akbay, evlerinin önünde Ermeni teröristler tarafından öldürüldü.

27 Ağustos 1982: Ottawa Askeri Ataşesi Albay Atilla Altıkat, arabasında Ermeni teröristlerce öldürüldü.

9 Eylül 1982: Türkiye'nin Burgaz Konsolosluğu İdari Ataşesi Bora Stielkan, evinin önünde öldürüldü.

9 Mart 1983: Türkiye'nin Belgrad Büyükelçisi Galip Balkar, kent ortasında öldürüldü. Kaçmak isteyen teröristlerden birisi halka ateş açarken, genç bir öğrencinin ölümüne sebep oldu. Saldırıyı terör örgütü ASALA'nın Belgrad'daki kolu üstlendi.

14 Temmuz 1983: Ermeni teröristler, Türkiye'nin Brüksel Büyükelçiliği'nde görev yapan İdari Ataşesi Dursun Aksoy'u öldürdü.

15 Temmuz 1983: Suikasttan bir gün sonra Paris Orly havaalanındaki THY bürosu önünde patlayan bomba, 8 kişinin ölümüne, 60'dan fazla kişinin de yaralanmasına yol açtı. Saldırının sorumluluğunu Ermeni terör örgütü ASALA üstlendi.

27 Temmuz 1983: Türkiye'nin Lizbon Büyükelçiliği'ni ele geçirmeye çalışan 5 Ermeni terörist, Büyükelçilik ikametgahını basarak, Müsteşar Yurtsev Mihçioğlu ile ailesini rehin aldı. Teröristler tarafından yerleştirilen bombaların patlaması sonucu Müsteşar'ın eşi Cahide Mihçioğlu yaşamını yitirdi.

28 Nisan 1984: İki Ermeni terörist, Türk Büyükelçiliği'nde görev yapan Sekreter Işık Yönder'i Tahran'da öldürdüler. Mart ayının sonundan itibaren Türk diplomatlarına karşı başlayan seri saldırılar ve tehditler çerçevesinde dönemin Başbakanı Turgut Özal da Ermeni teröristler tarafından Tahran'a gitmemesi yönünde tehdit edildi.

20 Haziran 1984: Türkiye'nin Viyana Büyükelçiliği Çalışma Ataşesi Erdoğan Özen, Ermeni teröristler tarafından arabasına yerleştirilen bombanın patlaması sonucu yaşamını yitirdi.

19 Kasım 1984: Viyana'da görev yapan uluslararası memur Enver Ergun, işe giderken Ermeni teröristlerin açtığı ateş sonucu öldü.

7 Ekim 1991: Basın Müşavir Yardımcısı Çetin Görgü (Atina)

11 Aralık 1993: İdari Ataşe Çağlar Yücel (Bağdat)

4 Haziran 1994: Müsteşar Haluk Sipahioğlu (Atina) şehit edilmişlerdir.⁶⁷

Toplam 31 olayda 46 kişi yaşamını yitirmiş, yüzlercesi yaralanmıştır. Terör olaylarının hiçbirisi tasvip edilemez ama, özellikle 27 Ocak 1973'te çay içmeye çağırdığı iki Türk diplomatını öldüren Ermeni Georgeu YANİ-KİAN'ın planı, tarihte cephe gerisinde isyan çıkartarak masum insanları katleden ve yüzyıllarca en imtiyazlı biçimde yaşadıkları Türk toplumuna ihanet etmeleri ile aynı karakteri taşımaktadır.

VII. Sonuç

Ermeniler Türklerin yönetiminde huzur, refah ve itibar içerisinde yaşamışlar ve en üst düzey görevlerde bulunmuşlardır. Bu elbette ki, Türklerin insancıl ve yüksek yönetim anlayışlarının bir sonucudur. Ermenilerin 1800'lü yıllarda, emperyalist güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda kışkırtmalarına kadar Osmanlı Devletinin sadık vatandaşları olarak kaldıklarını ve bir dönem de, tebaa-yı sadıka olarak adlandırıldıklarını görüyoruz.

Devletin zayıflaması, Rus, İngiliz ve Fransızların kışkırtmaları sonucu bir ihanet sürecine giren Ermeniler'e karşı Osmanlı Devleti, hem kendisini hem de Türk vatandaşlarını korumak için yapması gerekeni yapmış ve önlemler almıştır.

Bu sırada bir soy kırım söz konusu olmadığı gibi tam tersine Türk unsurun ciddi kayıpları bulunmaktadır. Onun için, yapay olarak ortaya konan sözde soykırım iddiaları yalandır, bilimsel olarak da geçerli değildir. Nitekim, bu güne kadar bulunan toplu mezarların tamamı, hunharca katledilmiş Türklere ait cesetlerle doludur.

Tarihte emperyalistlerin ortaya çıkardığı Ermeni Sorunu, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinin seyrine ve konjonktüre bağlı olarak gündeme getirilmektedir. Bundan sonra da böyle olacaktır. Biz yeni bir devletiz konu

⁶⁷ Bkz. *Milliyet Gazetesi*, 5 Temmuz 1998.

bizi ilgilendirmez gibi bir yaklaşım doğru olmadığı gibi yeterli ve geçerli de değildir. Konu bilimsel ve tarihsel gerçeklikler üzerinde ele alınmalı ve doğrular sürekli anlatılmalıdır.

Millî birlik ve beraberliğimizi koruduğumuz sürece, Atatürk ilkeleri doğrultusunda çağdaş ve güçlü Türkiye'nin karşısına bu ve benzer sorunlar getirilemeyecektir. Onun için bize düşen, millî birlik ve beraberliğimizi daima korumak ve Devletimizi güçlü tutmaktır. Bunun için de, Atatürk'ün ifadesiyle "Bizim hiçbir şeye ihtiyacımız yok, tek bir şeye ihtiyacımız var: O da çalışmaktır."

Ulu Önder Atatürk'ü, şehit ve gazilerimizi bir kez daha minnetle anıyor, sizleri yaşanmış olaylara ve belgelere dayanarak, Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezince hazırlanan CD ile baş başa bırakıyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.